

7. Εκπαίδευση μαθητών/τριών με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής με ή χωρίς Υπερκινητικότητα ΔΕΠ-Υ

Η διαταραχή ελλειμματικής προσοχής με ή χωρίς υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ) έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών μελετών καθώς πρόκειται για μία διαταραχή της παιδικής ηλικίας, η οποία πέρα από τη συχνότητά της, εκδηλώνεται με χαρακτηριστικά και συμπεριφορές που έχουν συνέπειες στην καθημερινή ζωή και σε μακροπρόθεσμο επίπεδο (Καραμπατζάκη, χ.χ.·Πολυχρονοπούλου, 2017·Σκαλούμπακας, 2017, χ.χ.). Βασικά χαρακτηριστικά των μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ είναι η **έλλειψη συγκέντρωσης προσοχής** (μικρό διάστημα προσοχής και εύκολη διάσπαση προσοχής), η **παρορμητικότητα** και η **υπερκινητικότητα** (αυξημένη κινητική δραστηριότητα). Η υπερκινητικότητα μπορεί να μη συνυπάρχει με την ελλειμματική προσοχή, ωστόσο σπάνια η διαταραχή ελλειμματικής προσοχής εμφανίζεται χωρίς υπερκινητικότητα (Καραμπατζάκη, χ.χ.).

Τα παραπάνω μπορεί να εκδηλώνονται με συμπτώματα και συμπεριφορές όπως η συνεχής διέγερση και κίνηση του παιδιού που μπορεί να γίνεται πιο εμφανής και έντονη σε συνθήκες δομημένες που απαιτούν μεγαλύτερη συγκέντρωση, η αδυναμία συγκέντρωσης προσοχής, η απροσεξία, οι συνεχείς εναλλαγές (π.χ. στο παιχνίδι), η αδυναμία ολοκλήρωσης εργασιών, η παρορμητικότητα, η δυσκολία να ελέγξει τον εαυτό του, κλπ. (Καραμπατζάκη, χ.χ.·Πολυχρονοπούλου, 2017)²⁵. Τα **πρωτογενή** αυτά **συμπτώματα** έχουν αντίκτυπο στην καθημερινή ζωή των παιδιών με ΔΕΠ-Υ, στην οικογένεια, στο σχολείο και σε ζητήματα κοινωνικής συμπεριφοράς.

²⁵ Η αναλυτική παρουσίαση των χαρακτηριστικών των μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ δεν είναι στους στόχους του παρόντος επιμορφωτικού υλικού. Ο/η ενδιαφερόμενος/η εκπαιδευτικός μπορεί να ανατρέξει στη σχετική βιβλιογραφία που έχει κατατεθεί για περισσότερες, αναλυτικές και ερευνητικά τεκμηριωμένες μελέτες και έρευνες σχετικά με τη ΔΕΠ-Υ.

Έτσι, **δευτερογενείς συνέπειες** μπορεί να είναι οι δυσκολίες κοινωνικοποίησης, η αντικοινωνική συμπεριφορά, δυσκολίες να αποκτήσουν φίλους, η υιοθέτηση συμπεριφορών για να προκαλέσουν την προσοχή και την επιδοκιμασία των άλλων παιδιών (π.χ. κάνουν αστεία μέσα στην τάξη), η χαμηλή αυτοεκτίμηση, οι καυγάδες και οι φιλονικίες, η επιθετικότητα, προβλήματα συμπεριφοράς, κ.ά.. Τα συμπτώματα αυτά και οι συμπεριφορές διαφοροποιούνται ανάλογα και με την ηλικία (π.χ. στην εφηβεία). Στις δευτερογενείς συνέπειες περιλαμβάνεται και η χαμηλή σχολική επίδοση η οποία οφείλεται στην έλλειψη συγκέντρωσης προσοχής, στη δυσκολία συγκράτησης πληροφοριών, στη δυσκολία ολοκλήρωσης σχολικών εργασιών, στη χαμηλή αυτοεκτίμηση λόγω των παρατηρήσεων και της απογοήτευσης που εισπράττουν από τον περίγυρο (οικογένεια, σχολείο), στην παρορμητικότητα και στην αδεξιότητα των κινήσεων, στη ματαιώση, σε δυσκολίες κοινωνικής συμπεριφοράς, κλπ. Όπως συμβαίνει με όλα τα παιδιά έτσι και στην περίπτωση της ΔΕΠ-Υ είναι σημαντικό να θυμόμαστε πως υπάρχουν **διαφορές μεταξύ των μαθητών/τριών** και ότι κάθε παιδί είναι ξεχωριστό (Καραμπατζάκη, χ.χ.·Πολυχρονοπούλου, 2017·Σκαλούμπακας, 2017, χ.χ.)²⁶.

7.1. Οργανώνοντας το μαθησιακό περιβάλλον για μαθητές/τριες με ΔΕΠ-Υ

Η οργάνωση του μαθησιακού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο φοιτούν μαθητές/τριες με ΔΕΠ-Υ αποτελεί μέρος της παιδαγωγική αντιμετώπισης τόσο σε **επίπεδο**

²⁶ Η αναλυτική παρουσίαση των χαρακτηριστικών των μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ δεν είναι στους στόχους του παρόντος επιμορφωτικού υλικού. Ο/η ενδιαφερόμενος/η εκπαιδευτικός μπορεί να ανατρέξει στη σχετική βιβλιογραφία που έχει κατατεθεί για περισσότερες, αναλυτικές και ερευνητικά τεκμηριωμένες μελέτες και έρευνες σχετικά με τη ΔΕΠ-Υ.

οργάνωσης του χώρου όσο και σε επίπεδο επικοινωνίας, συμπεριφοράς και θετικού παιδαγωγικού κλίματος.

Τι πρέπει να αποφεύγουμε:

- ✓ Μη κατάλληλη θέση του μαθητή/τριας (π.χ. στα τελευταία θρανία, μακριά από τον εκπαιδευτικό, κοντά σε διασπαστικούς παράγοντες όπως κοντά στο παράθυρο ή στην πόρτα).
- ✓ Έλλειψη οργάνωσης και κανόνων συμπεριφοράς στην τάξη.
- ✓ Ακαταστασία. Θορυβώδες περιβάλλον.
- ✓ Συνεχείς επικρίσεις, παρατηρήσεις.

Τι πρέπει και μπορούμε να κάνουμε:

- ✓ Θέση του/της μαθητή/τριας με λιγότερα ερεθίσματα και διασπαστικούς παράγοντες. Ο/η μαθητής/τρια μπορεί να κάθεται για παράδειγμα στα μπροστινά θρανία ώστε ο/η εκπαιδευτικός να μπορεί να τον/την καθοδηγεί, να παρακολουθεί την πορεία της εργασίας του/της, να δρα κατευναστικά, κλπ.
- ✓ Οργάνωση της τάξης, κανόνες και τήρηση κανόνων στην τάξη. Οι κανόνες πρέπει να επαναλαμβάνονται συχνά.
- ✓ Τήρησης ενός ανεκτού επιπέδου θορύβου.
- ✓ Δημιουργία ενός χώρου στην τάξη πιο ήσυχου για ατομική εργασία ή διαδικασίες αξιολόγησης (π.χ. διαγώνισμα).
- ✓ Όχι επικρίσεις. Ενίσχυση και επιβράβευση.
- ✓ Ενθάρρυνση και προτροπή του παιδιού να τακτοποιεί το θρανίο του, τα πράγματά του, κλπ.

(Καραμπατζάκη, χ.χ.· Πολυχρονοπούλου, 2017· Σκαλούμπακας, 2017·U.S. Department of Education, Office of Special Education and Rehabilitative Services, Office of Special Education Programs, 2008)²⁷

Θυμόμαστε:

Δε χρησιμοποιούμε επικρίσεις και παρατηρήσεις.

Χρησιμοποιούμε και μη λεκτικούς τρόπους για να παρέμβουμε όπως να στεκόμαστε δίπλα στο παιδί, ένα άγγιγμα στον ώμο, κλπ.

(Καραμπατζάκη, χ.χ.)

7.2. Επιλέγοντας εκπαιδευτικό υλικό και εργαλεία στην εκπαίδευση των μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ

Το εκπαιδευτικό υλικό και τα εργαλεία που μπορούν να αξιοποιηθούν στην εκπαίδευση των μαθητών/τριών ΔΕΠ-Υ ποικίλει ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης, την ηλικία, τους στόχους είτε σε επίπεδο διαχείρισης της συμπεριφοράς είτε σε επίπεδο μαθησιακό. Ενδεικτικά παραδείγματα εκπαιδευτικού υλικού και εργαλείων είναι τα εξής:

- ✓ **Οπτικό υλικό** που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη διαχείριση της συμπεριφοράς (π.χ. κάρτες με ένα σύμβολο για την ησυχία, κλπ).

²⁷ Βλ. επίσης <https://www.helpguide.org/articles/add-adhd/teaching-students-with-adhd-attention-deficit-disorder.htm?pdf=12362>, Τελευταία επίσκεψη 18 Μαρτίου 2020.

- ✓ **Οπτικό υλικό** όπως γραφικοί οργανωτές, προκαταβολικοί οργανωτές, αναπαραστάσεις, διαγράμματα Venn, κλπ.
- ✓ **Storyboards** που μπορούν να δημιουργηθούν από τον/την εκπαιδευτικό ή και τους/τις μαθητές/τριες²⁸.
- ✓ **Χειραπτικά υλικά.**
- ✓ **Εποπτικό υλικό** για ποικίλα γνωστικά αντικείμενα.
- ✓ **Ακουστικό υλικό** (π.χ. ακουστικά βιβλία, παραμύθια, κλπ).
- ✓ **Βιντεοπροβολέας**
- ✓ **Υποστηρικτική Τεχνολογία** και **εκπαιδευτικά λογισμικά** που μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά τους/τις μαθητές/τριες με ΔΕΠ-Υ.

(Καραμπατζάκη, χ.χ.·Πολυχρονοπούλου, 2017·Σκαλούμπακας, χ.χ.· U.S. Department of Education, Office of Special Education and Rehabilitative Services, Office of Special Education Programs, 2008).

Ένα παράδειγμα ψηφιακού υλικού για μαθητές/τριες με προβλήματα προσοχής και συγκέντρωσης είναι το «ΕΠΙΤΕΛΩ» (βλ.Εικ.15). Σύμφωνα με την περιγραφή που υπάρχει στην επίσημη ιστοσελίδα του ΙΕΠ το ψηφιακό υλικό είναι ειδικά σχεδιασμένο για την εκπαίδευση και εξάσκηση της προσοχής και της συγκέντρωσης με στόχο την ενίσχυση διαφορετικών πτυχών της συμπεριφοράς των μαθητών/τριών με προβλήματα προσοχής που επηρεάζουν την καθημερινότητά τους. Το υλικό αυτό είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του ΙΕΠ μαζί με εγχειρίδιο χρήσης για τον/την εκπαιδευτικό και οδηγό εγκατάστασης (<http://prosvasimo.iep.edu.gr/el/epitelw>).

²⁸ Τα story boards αξιοποιούνται γενικότερα στην εκπαίδευση των παιδιών με και χωρίς αναπηρία. Βλ. ενδεικτικά <https://creately.com/blog/examples/storyboard-templates-creately/#Storyboard%20download> και <https://www.storyboardthat.com/special-ed> (Τελευταία επίσκεψη 19 Μαρτίου 2020).

Εικόνα 14: Ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό για μαθητές/τριες με προβλήματα συγκέντρωσης και προσοχής (Πηγή: <http://prosvasimo.iep.edu.gr/el/epitelw>, Τελευταία επίσκεψη 19 Μαρτίου 2020).

Στη Συλλογή ΑΘΗΝΑ (Συλλογή Δωρεάν Λογισμικού Υποστηρικτικών Τεχνολογιών για ΑμεΑ) του Εργαστηρίου Φωνής και Προσβασιμότητας του Τμήματος Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, ο/η ενδιαφερόμενος/η εκπαιδευτικός μπορεί να βρει εφαρμογές και για μαθητές/τριες με ΔΕΠ-Υ (<https://access.uoa.gr/ATHENA/disabilities/view/9>).

7.3. Σχεδιάζοντας τη διδασκαλία για μαθητές/τριες με ΔΕΠ-Υ

Η αντιμετώπιση των μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ σύμφωνα με τη βιβλιογραφία στηρίζεται σε τρεις βασικούς άξονες: α. την παιδαγωγική αντιμετώπιση και την κατάλληλη διδασκαλία, β. την τροποποίηση της συμπεριφοράς, και γ. την οργάνωση ενός μαθησιακού περιβάλλοντος το οποίο θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες του/της μαθητή/τριας. Ωστόσο, φαίνεται πως δεν υπάρχει ένας μόνο τρόπος αντιμετώπισης αλλά ότι ο συνδυασμός διαφορετικών μεθόδων και τρόπων ανάλογα με την περίπτωση του παιδιού, τη βαθμίδα εκπαίδευσης και την ηλικία, τις συμπεριφορές που εκδηλώνει,

κλπ., είναι πιο αποτελεσματικός (Καραμπατζάκη, χ.χ.). Επίσης, η συμπεριφορά των μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ επηρεάζεται από παράγοντες όπως ο βαθμός γνωστικών απαιτήσεων μιας δραστηριότητας ή ενός γνωστικού αντικειμένου, το πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιείται μια δραστηριότητα, η εποπτεία και η συμπεριφορά που δέχεται, το ενδιαφέρον των μαθητών/τριών και η ευχαρίστηση που αντλούν από μία δραστηριότητα, κλπ (Σκαλούμπακας, χ.χ.). Επιπλέον, στόχος του σχολείου θα πρέπει να είναι η ελαχιστοποίηση των δευτερογενών συνεπειών της ΔΕΠ-Υ (Σκαλούμπακας, 2017).

Ορισμένες βασικές αρχές στην εκπαίδευση των μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ είναι:

- ✓ Η **αξιολόγηση** και η **προσεκτική εκτίμηση των αναγκών και της συμπεριφοράς** τους από τους/τις εκπαιδευτικούς. Οι εκπαιδευτικοί – πέρα από την κλινική διάγνωση – μπορούν να παρατηρήσουν συμπεριφορές του/της μαθητή/τριας, σε ποιες συνθήκες εκδηλώνονται περισσότερο, σε ποιο είδος δραστηριοτήτων, ποιες είναι οι αδυναμίες και οι δυσκολίες τους, ποια είναι τα δυνατά τους σημεία, τα ενδιαφέροντα, κλπ.
- ✓ Η **κατάλληλη επιλογή μεθόδων και διδακτικών προσεγγίσεων**.
- ✓ Η **δημιουργία ενός κλίματος αποδοχής και κατανόησης**. Είναι σημαντικό για τον/την μαθητή να νιώθει ότι είναι αποδεκτός/η και **όχι τιμωρητικές πρακτικές, επικριτικές εκφράσεις ή σαρκασμός**.
- ✓ **Ενίσχυση** της θετικής συμπεριφοράς και **επιβράβευση**.
- ✓ Η **προσαρμογή ή αναπροσαρμογή** του προγράμματος με βάση τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες του/της μαθητή/τριας.
- ✓ Η χρήση **κατάλληλου υλικού**.
- ✓ Η **ενίσχυση της συνεργασίας** και της αλληλεπίδρασης **μεταξύ των μαθητών/τριών**.
- ✓ Η **ενημέρωση** και η **συνεργασία με τους/τις εκπαιδευτικούς του σχολείου** (π.χ. εκπαιδευτικοί άλλων ειδικοτήτων, κλπ).

- ✓ Η **διεπιστημονική συνεργασία** και η επικοινωνία με άλλα πρόσωπα που μπορεί να εμπλέκονται στην αντιμετώπιση των προβλημάτων του παιδιού.
- ✓ Η **ενημέρωση** και η **επιδίωξη συνεργασίας με τους γονείς**.

(Καραμπατζάκη, χ.χ.·Πολυχρονοπούλου, 2017·Σκαλούμπακας, χ.χ.· U.S. Department of Education, Office of Special Education and Rehabilitative Services, Office of Special Education Programs, 2008).

Μερικές βασικές αρχές της εκπαίδευσης των μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ σε επίπεδο **επικοινωνίας** και **συμπεριφοράς**, είναι:

- ✓ Ο καθορισμός και η συμφωνία για κανόνες στην τάξη που πρέπει να τηρούνται συνολικά (π.χ. διαχείριση της τάξης και θόρυβος).
- ✓ Καθορισμός ορίων τα οποία όμως να είναι εφικτά για τον/την μαθητή/τρια ώστε να μπορεί να τα τηρήσει και παράλληλα προσδιορισμός των προσδοκώμενων συμπεριφορών. Σημαντική είναι η ενημέρωση και η συνεργασία με τους γονείς.
- ✓ Επιβράβευση του/της μαθητή/τριας ενισχύοντας τη θετική συμπεριφορά, την προσπάθεια που έχει κάνει, την αυτοεκτίμηση και το αυτοσυναίσθημά του/της. Θυμόμαστε ότι μία αιτία της χαμηλής σχολικής επίδοσης είναι η χαμηλή αυτοεκτίμηση που έχουν οι μαθητές/τριες από τις συνεχείς επικρίσεις και την απογοήτευση που εισπράττουν από τρίτα πρόσωπα (γονείς, εκπαιδευτικοί) νιώθοντας άσχημα για τον εαυτό τους.
- ✓ Επιβράβευση με συγκεκριμένο και σαφή τρόπο που υποδεικνύει για ποια ακριβώς συμπεριφορά επιβραβεύεται.
- ✓ Αποφυγή τιμωρητικών πρακτικών και σε ατομικό επίπεδο αλλά και μπροστά σε άλλα παιδιά που μειώνουν την αυτοεκτίμησή τους και μπορεί να προκαλούν αρνητικά συναισθήματα και αντιδράσεις.

- ✓ Δημιουργία ευκαιριών κίνησης και εκτόνωσης στον/στην μαθήτριά (π.χ. αναθέτοντας κάποιους ρόλους μέσα στην τάξη, να πάει στη βιβλιοθήκη να φέρει ένα βιβλίο, κλπ.).
- ✓ Δημιουργία ενός συστήματος επικοινωνίας μέσα στην τάξη για την τήρηση κανόνων (π.χ. οπτικό υλικό με κάποιο σύμβολο για ησυχία, κλπ).
- ✓ Σύναψη συμβολαίων.
- ✓ Ενίσχυση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των παιδιών με παρεμβάσεις με τη μεσολάβηση συνομηθών.

(Καραμπατζάκη, χ.χ.·Πολυχρονοπούλου, 2017·Σκαλούμπακας, χ.χ.· U.S. Department of Education, Office of Special Education and Rehabilitative Services, Office of Special Education Programs, 2008).

Σε ό,τι αφορά τη **διδασκαλία γενικότερα** μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ, αρκετές από τις παρακάτω βασικές πρακτικές και τεχνικές μπορεί να ωφελούν και άλλους/ες μαθητές/τριες της τάξης γενικότερα:

- ✓ Εισαγωγική και συνοπτική παρουσίαση της δομής και των δραστηριοτήτων του μαθήματος.
- ✓ Ενημέρωση των μαθητών/τριών για τους μαθησιακούς στόχους, πώς θα εργαστούν, πώς θα συμπεριφερθούν και τι υλικά θα χρειαστούν. Οι μαθητές/τριες με ΔΕΠ-Υ είναι σημαντικό να γνωρίζουν και να κατανοήσουν με συγκεκριμένους κανόνες και επιλογές τι αναμένεται να κάνουν αλλά και τις επιπτώσεις αν δεν ακολουθήσουν τους κανόνες.
- ✓ Σύνδεση του νέου μαθήματος με τα προηγούμενα μαθήματα.
- ✓ Χρήση προκαταβολικών οργανωτών για την παρουσίαση του μαθήματος.

- ✓ Απλές και σαφείς οδηγίες. Οι οδηγίες μπορεί να είναι λεκτικές, γραπτές ή στον πίνακα. Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να υπενθυμίζει στους/στις μαθητές/τριες να συμβουλευούνται τις οδηγίες καθώς εργάζονται.
- ✓ Δημιουργία ενός πλάνου δραστηριοτήτων που βοηθά και στη διαχείριση του χρόνου.
- ✓ Παροχή επιπλέον εξηγήσεων.
- ✓ Προσαρμογή της ακολουθίας μιας μεγάλης σε έκταση εργασίας σε μικρότερα τμήματα/δραστηριότητες για την καλύτερη διαχείριση του χρόνου.
- ✓ Υπογράμμιση των κύριων σημείων μιας εργασίας, ενός κειμένου, κλπ.
- ✓ Παροχή απαραίτητου χρόνου στον/στην μαθητή/τρια με ΔΕΠ-Υ για να απαντήσει, να εκτελέσει μια εργασία, κλπ.
- ✓ Δημιουργία ρουτίνων για την εκτέλεση διαφορετικών εργασιών.
- ✓ Παρακολούθηση της πορείας της εργασίας των μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ αποφεύγοντας τη διάκριση μεταξύ των μαθητών/τριών.
- ✓ Ανατροφοδότηση και ερωτήσεις που βοηθούν τους μαθητές/τριες να εξηγήσουν πώς δούλεψαν και να κατανοήσουν πώς πέτυχαν συγκεκριμένα αποτελέσματα.
- ✓ Διδασκαλία στρατηγικών αυτορρύθμισης.
- ✓ Προειδοποίηση και σαφής παρουσίαση της μετάβασης από τη μία δραστηριότητα στην άλλη ή σε κάποιο άλλο γνωστικό αντικείμενο.
- ✓ Προειδοποίηση ότι το μάθημα πρόκειται να ολοκληρωθεί σύντομα.
- ✓ Σύντομη παρουσίαση/προεπισκόπηση του επόμενου μαθήματος.

(Education Department Briar Cliff University, 2008·Σκαλούμπακας, χ.χ· U.S. Department of Education, Office of Special Education and Rehabilitative Services, Office of Special Education Programs, 2008).

Σε ό,τι αφορά τη **γραφή**, οι μαθητές/τριες με ΔΕΠ-Υ αντιμετωπίζουν δυσκολίες και γενικότερα αποφεύγουν να γράψουν. Μερικές ενδεικτικές μέθοδοι και πρακτικές είναι οι εξής:

- ✓ Διδασκαλία στρατηγικών για την παραγωγή γραπτού λόγου με άμεση διδασκαλία και παρουσίαση των βημάτων, των χαρακτηριστικών διαφορετικών ειδών κειμένου, κλπ.
- ✓ Διδασκαλία λεξιλογίου
- ✓ Καθοδήγηση, υπενθυμίσεις και παρακολούθηση από τον/την εκπαιδευτικό.
- ✓ Χρήση υποστηρικτικής τεχνολογίας και εκπαιδευτικά λογισμικά.
- ✓ Λίστα με τα στοιχεία τα οποία θα πρέπει να ελέγξουν πριν καταθέσουν το γραπτό τους.

(Education Department Briar Cliff University, 2008·Σκαλούμπακας, χ.χ.)

Για τη διδασκαλία της **ανάγνωσης** μερικές ενδεικτικές μέθοδοι και πρακτικές είναι οι εξής:

- ✓ Συστηματική διδασκαλία στρατηγικών.
- ✓ Ενεργοποίηση προηγούμενης γνώσης.
- ✓ Δραστηριότητες που ενισχύουν την ενεργητική συμμετοχή (π.χ. ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, εργασία σε ομάδες, στρατηγικές όπως Think-Pair-Share – Σκέψου-Συνεργάσου-Μοιράσου) και με την καθοδήγηση του/της εκπαιδευτικού όταν χρειάζεται.
- ✓ Χρήσιμη μπορεί να είναι η σιωπηλή ανάγνωση σε συγκεκριμένη ώρα κατά τη διάρκεια της μέρας.
- ✓ Χρήση ακουστικών βιβλίων.
- ✓ Αξιοποίηση των storyboards.
- ✓ Παιχνίδια ρόλων.

- ✓ Γλωσσικά παιχνίδια.

(Education Department Briar Cliff University, 2008·Σκαλούμπακας, χ.χ.· U.S. Department of Education, Office of Special Education and Rehabilitative Services, Office of Special Education Programs, 2008).

Για τα **Μαθηματικά** μερικές ενδεικτικές μέθοδοι και πρακτικές είναι οι εξής:

- ✓ Απλή διατύπωση των μαθηματικών προβλημάτων.
- ✓ Παρότρυνση των μαθητών/τριών να διαβάσουν δύο φορές την εκφώνηση ενός προβλήματος πριν ξεκινήσουν την άσκηση.
- ✓ Διδασκαλία στρατηγικών επίλυσης προβλημάτων.
- ✓ Ερωτήσεις για τον εντοπισμό βασικών σημείων στο μαθηματικό πρόβλημα (π.χ. τι ζητάει, από πού θα αντλήσει πληροφορίες για να το βρει και να το λύσει, κλπ).
- ✓ Υπογράμμιση κύριων σημείων σε ένα πρόβλημα.
- ✓ Χρήση διαφορετικών χρωμάτων για τη διάκριση συμβόλων.
- ✓ Χορήγηση φύλλων εργασίας με τη διατύπωση προβλημάτων, ασκήσεων, κλπ., αντί της αντιγραφής για παράδειγμα από τον πίνακα.
- ✓ Καθοδηγούμενη μάθηση.
- ✓ Παρακολούθηση της πορείας της εργασίας του/της μαθήτριας από τον/την εκπαιδευτικό και ανατροφοδότηση.
- ✓ Χρήση οπτικών αναπαραστάσεων και άλλου υλικού (κάρτες, εποπτικό υλικό, χειραπτικό υλικό, κλπ).
- ✓ Επισήμανση βασικών σημείων, εννοιών, λέξεων.
- ✓ Μνημονικές τεχνικές.
- ✓ Σύνδεση με την καθημερινή εμπειρία.

- ✓ Βιωματική μάθηση.
- ✓ Πολυαισθητηριακή μάθηση.
- ✓ Νέες τεχνολογίες.
- ✓ Παροχή απαραίτητου χρόνου για την εκτέλεση μιας εργασίας και νύξεις υπενθύμισης της προσοχής.
- ✓ Ανατροφοδότηση, επανεξέταση.
- ✓ Ευκαιρίες και δραστηριότητες εξατομικευμένης εξάσκησης και καθοδήγησης.

(Education Department Briar Cliff University, 2008· Νικολόπουλος,
 2016·Σκαλούμπακας, χ.χ.)